

1. Het museum: geschiedenis, organisatie en doelstellingen

1.1 De gemeente Putten

Museum 'De Tien Malen' is gevestigd juist buiten het dorp Putten op het landgoed Schovenhorst. Het dorp is het centrum van de gemeente welke buiten deze kern nog diverse buitengebieden telt: Halvinkhuizen, Krachtighuizen, Stenen Kamer, Bijsteren, Huinen, Nulde, Hoef, Norden, Diermen, Dasselaar, Spriel, Hell en Koudhoorn. In totaal wonen er zo'n 23.500 inwoners in Putten.

Naast het museum 'De Tien Malen' zijn er nog enkele museale instellingen: het Landgoed Schovenhorst met een zeer uitgebreide museale bomencollectie, het Puttense Stoomgemaal, een van de laatste nog werkende zeepoldergemalen (geopend als museum in juni 2006), de Gedachtenisruimte waarin de ramp van oktober 1944 wordt herdacht en de museumboerderij 'Mariahoeve'. Zowel 'De Tien Malen' als de 'Mariahoeve' maken deel uit van het Puttens Historisch Genootschap (PHG).

1.2 Geschiedenis van Putten

Putten is een oud dorp, gelegen in het kustgebied van de vroegere Zuiderzee (of het nóg vroegere Almere). Het is één van de, vanuit agrarisch oogpunt bezien, beste plekjes van de Veluwe. De oudste akte waarin de naam Putten wordt genoemd, is de akte van Folckerus uit 855 waarin hij goederen overdraagt aan het klooster van Werden. In deze akte wordt Putten genoemd 'in vico qui dicitur Puthem', dus als vicus (buurtschap of dorp), een plaats waartoe zowel omvangrijke agrarische complexen als bossen behoren. Vanaf de stichting van een kerk in Putten in het begin van de tiende eeuw wordt deze buurtschap het centrum van het complex van buurtschappen die samen het kerkdorp (kerspel) Putten vormen. Putten behoort zo tot de oudste kerspels op de Veluwe en heeft enkele eeuwen lang een zeer groot gebied omvat. Naast het gebied van de huidige gemeente Putten hebben ook delen van het grondgebied van Nijkerk, Voorthuizen en de zeewaarts gelegen ontginningen er deel van uitgemaakt. Later zijn Nijkerk (1416) en Voorthuizen van het kerspel Putten losgemaakt. Van de zeewaarts gelegen ontginningen is in de loop der eeuwen, als gevolg van bodemdaling door ontwatering voor de landbouw, tijdens stormvloed en veel verloren gegaan. Sinds de dijk aanleg in de latere middeleeuwen (vanaf 1356) is de kustlijn enigszins gefixeerd.

Bestuurlijk vormen Putten en Nijkerk tot 1530 één scholtampt. Dan wordt het gesplitst in de nieuwe scholtampten Nijkerk en Putten. Het nadien bestaande scholtampt Putten is later, na de veranderingen in de bestuurlijke organisatie van de Bataafse Republiek, het Koninkrijk Holland, het Franse keizerrijk en het Koninkrijk der Nederlanden, gecontinueerd als gemeente Putten.

Naast bos en heide op de hogere delen van de gemeente bestaat Putten vooral uit agrarisch gebied. De meeste Puttense boerderijen behoren gedurende het Ancien Régime tot het goederenbezit van drie kloosters: Elten, Werden en de Abdinchof te Paderborn. Het bezit van Werden is in 1559 aan de Abdinchof overgedragen waardoor de Abdinchof verreweg de grootste grondeigenaar werd in het Puttense en Nijkerkse gebied. Dit omvangrijke complex is tot de secularisatie van deze goederen in 1803 namens de Abdinchof bestuurd door een rentmeester, de kellenaar (vanaf de 16^e eeuw uitsluitend paters van de Abdinchof), gevestigd op een 'hof', de Kelnarij (vroeger gelegen aan de huidige Brinkstraat).

De aanwezigheid van deze paters heeft tot gevolg gehad dat sinds de Reformatie er binnen Putten altijd een (zij het beperkte) Rooms Katholieke geloofsoefening mogelijk was. Hierdoor is door de eeuwen heen een weliswaar kleine RK kern blijven bestaan. Deze kern vormde de basis voor de nog steeds bestaande RK parochie. Verder draagt Putten sinds de Reformatie een overwegend reformatorisch karakter in diverse uitingsvormen. Verreweg de grootste groep wordt hierin gevormd door de in de PKN samengaande kerkelijke denominaties.

Gedurende haar geschiedenis tot aan de huidige dag is de agrarische sector in Putten van overwegend belang gebleven. Vandaar dat het merendeel van de museumobjecten afkomstig is uit die sector. Vanaf het midden van de 19^e eeuw tot aan de Tweede WO is ook de bosbouw van belang. In het museum is daaraan vooralsnog geen aandacht geschonken. Vooral in de 20^e eeuw is daarnaast de recreatiesector een economische factor van belang geworden. In de tweede helft van de 20e eeuw is bovendien de (kleinschalige en schone) industrie in betekenis toegenomen. Deze twee laatste sectoren zijn nog te jong om 'historie' te zijn. De kort vóór de Tweede WO bestaand hebbende pottenbakkersactiviteiten zijn wél historie en hebben in de collectie van het museum een plaats gekregen. Hoewel diverse ambachten in de Puttense geschiedenis hun rol hebben gespeeld, is in het museum aan hun geschiedenis vooralsnog slecht een beperkte plaats voorbehouden.

Putten is in de loop de geschiedenis niet gespaard gebleven voor oorlogsgeweld. In de 15^e, 16^e en 17^e eeuw heeft het dorp veel te lijden gehad en is veelvuldig (tenminste vijf maal) door brand verwoest. Hiervan zijn echter weinig sporen overgebleven. Ook in de Tweede Wereldoorlog is Putten zwaar getroffen. Het wegvoeren van 650 mannen en het gedeeltelijk platbranden van het dorp in oktober 1944 door de Duitse bezetter heeft diepe sporen in de Puttense gemeenschap achtergelaten. Aan dit laatste aspect van de geschiedenis is in de Gedachtenisruimte van de Stichting Oktober 44 alle aandacht geschonken.

1.3 De geschiedenis van Museum 'De Tien Malen'

De Stichting Puttens Historisch Genootschap werd opgericht op 21 april 1990 op initiatief van dhr. G.C.J.M. Hollanders, bijgestaan door de heren. K. Friso en Joh. Van Hell. Het eerste bestuur stond onder voorzitterschap van dhr. J.W. van Ganswijk. Het doel was het vergroten en verbreiden van kennis van de Puttense geschiedenis en het streven naar behoud van objecten en situaties die van historisch belang of karakteristiek zijn voor Putten. Door het bestuur werden al gauw enkele werkgroepen gevormd. Met name de werkgroep archeologie was zeer actief. Bij opgravingen aan de oostzijde van de Oude Kerk, in de nieuwbouwwijk Husselerveld en elders binnen de gemeente werd veel kennis verzameld over de bewoningsgeschiedenis en werden talrijke voorwerpen veiliggesteld. Ook de werkgroep 'roerende monumenten' (agrarische, ambachtelijke en huishoudelijke voorwerpen) kreeg als gevolg van schenkingen een stroom van objecten te verwerken. Aanvankelijk werden deze goederen tijdelijk provisorisch opgeslagen bij derden. Al snel bleek dit een ongelukkige situatie. Met de gemeente Putten werd daarom contact opgenomen over een meer permanente ruimte om het geheel op te slaan, te conserveren en/of te restaureren en ten toon te stellen. Na enige tijd kwam de gemeente met een aanbod om van een door haar aangekocht herenhuis enkele ruimtes te gebruiken. De ruimte bleek te klein te zijn om tentoonstellingen te kunnen houden, maar een subsidietoezegging werd in dank aanvaard. Kort hierna bleek dat Landgoed Schovenhorst een bijgebouw in erfpacht wilde geven aan de

Stichting. Het gebouw, dat dateert uit het midden van de 19^e eeuw had dienst gedaan als boerderij van het landgoed. Het is prachtig gelegen in de bossen, maar moest volledig geschikt worden gemaakt voor een museale bestemming. Dit was voor het nog jonge Genootschap een kostbare zaak. Dankzij de reeds genoemde subsidie van de gemeente, vele giften van personen en organisaties en vooral een grote mate van zelfwerkzaamheid (10.000 uur!) is de verbouwing tot stand gekomen. Hierbij is het oorspronkelijke interieur nagenoeg geheel vervangen, al zijn de meeste bouwkundige elementen gespaard en zichtbaar gebleven. Het gebouw bezit daardoor nog vele ornamenten die het vroegere gebruik als landgoedboerderij benadrukken, zoals stalramen en –luiken, de belklok aan de gevel en de staldeuren. Voor diverse aspecten is daartoe advies verkregen van o.a. het Gelder Erfgoed (toen nog Gelders Oudheidkundig Contact). Het exterieur is in zijn geheel behouden . Op 21 mei 1999 kon de heer Esmeijer, lid van het college GS van Gelderland, de opening van Museum 'De Tien Malen' verrichtten. De naam verwijst naar de tien maalschappen die vroeger in Putten bestonden. Toch bleef er een gebrek aan ruimte, met name ruimte om objecten te bestuderen en de conserveren. Daartoe werd een ander bijgebouw op het Landgoed Schovenhorst, de Werkschuur, met wederom veel vrijwilligerswerk geschikt gemaakt, zodat dit in 2003 in gebruik kon worden genomen. Alle restauratie- en conserveringsactiviteiten vinden daar nu plaats.